

*Г. К. Тычко,
загадчык кафедры беларускай
філалогіі і сусветнай літаратуры
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў,
доктар філалагічных навук, прафесар*

КНИГА Ё ФАРМИРАВАННІ ТВОРЧАЙ ІНДЫВІДУАЛЬНАСЦІ М. БАГДАНОВІЧА

Максім-кніжнік – так называлі Максіма Багдановіча яго блізкія за асаблівую любоў і пашану да друкаванага слова. Гэтае захапленне кнігай, відаць, перадалося яму ад бацькоў, людзей інтэлігентных і адукаваных, якія не толькі любілі чытаць, але і самі стараліся зрабіць пэўны ўнёсак у скарбонку літаратуры. Маці – Марыя Апанасаўна Мякота – маладая жанчына, на руках якой былі малыя дзеці, тым не менш знаходзіла час пісаць калядныя апавяданні, якія друкавала ў мясцовай Гродненскай газеце. Бацька ж – Адам Ягоравіч – быў аўтарам многіх кніг, і сярод іх такіх грунтоўных прац, як «Пережитки древнего мирозерцания у белорусов» (1895) і «Этнический состав народов славянских и русских», т. 1–2 (1935).

Адам Ягоравіч меў сваю ўласную сістэму далучэння дзяцей да скарбніц літаратуры. Паводле яго ўспамінаў, «першай кніжкай Максіма... былі «Дзіцячыя казкі» Афанасьева, затым беларускія казкі ў запісе самога бацькі паэта і іншыя па яго выбару з Шэйна і Раманава, затым рускія быліны, «Слова аб палку Ігаравым...», быліны і песні сэрбскія і балгарскія, «Эда», «Песня пра Нібелунгаў», «Песня аб Раландзе», раманы аб Сідзе, «Рустэм і Зараб», «Наль і Дамаянці», «Іліяда» ва ўрыўках і «Адысея», паход арганаўтаў, урыўкі з «Энеіды», Феакрыт, урыўкі з трагікаў Бакача, Арыёста, Дантэ, Тасо, Сервантэс, Дэфо, Мільтан, Міцкевіч, а з рускіх Пушкін, Гогаль, Тургенеў («Запіскі паляўнічага»), Глеб Успенскі, Караленка ў іх мастацка-этнаграфічных творах. Чыталіся таксама ўрыўкі з Герадота, Фукідзіда і жыццёапісанне Плутарха, усё гэта чыталася да сярэдніх класаў гімназіі, а ў астатнім давалася поўная свабода. У маёй бібліятэцы было ўсё, што было лепшага ў свеце» [1, с. 10–11].

Высокая кніжная культура, якая перадалася Максіму па спадчыне, яскрава выявілася ў яго творчасці. Вобраз кнігі, як крыніцы ведаў і высокай духоўнасці, адкрыта прысутнічае ў яго паэзіі. «Псалтыр, пакрытую няжорсткай бурай кожей, / Я ўзяў і срэбныя

засцёжкі адамкнуў. / Перачытаў радкі кірыліцы прыгожай / І воску з ладанам прыемны пах пачуў» [1, с. 89].

Адзін з цыклаў «Вянка» пад назваю «Старая Беларусь» пачынаецца своеасаблівым трыпціхам: «Летапісец», «Перапісчык», «Кніга», – прысвечаным кніжнай культуры. Паэт услаўляе падзвіжніцкую працу летапісца, які імкнецца запісаць падзеі, каб зведалі «ўсё патомкі праз паперу», рупнасць «прыгожага труда» перапісчыка, і завяршае ўсё гэта – своеасаблівым гімнам створанай імі Кнізе. Гэты цыкл узнік пасля наведвання М. Багдановічам Вільні, рэдакцыі «Нашай нівы» і знаёмства са зборамі музея І. Луцкевіча. Паводле ўспамінаў В. Ластоўскага, тады «асабліва глыбокае ўражанне на Багдановіча зрабілі рукапісы старасвецкіх славянскіх кніг і дакументаў, а такжа слуцкія паясы, якія ён па некалькі разоў пераглядаў.

– Гэта ёсць фундамент нашага адраджэння! Гэта і за тысячу гадоў будзе сведчыць аб нас! – казаў М. Багдановіч аб помніках нашай старасвецкай культуры» [4, с. 28].

У 1916 г. у газеце «Голос» пад псеўданімам «Ив. Февралёв» Максім Багдановіч друкуе фельетон пад назвай «Жаль книгу», дзе ў іранічна-з’едлівай форме выкрывае бескультурныя, спажывецкія адносіны да кнігі.

«Вы помните эти стихи:

“Раскрыл он книгу пробежал
Крылатых песен вереницы,
И вычеркнул, и запятнал,
И вырвал лучшие страницы...”
Кто это? Цензор?

Нет, это ты, уважаемый читатель, а если не ты, то твой брат, друг, знакомый... И в результате новые стопки книжных инвалидов», – з горыччу канстатуе М. Багдановіч [2, с. 160].

Свет рэальных кніг, з якім самастойна знаёміўся Максім Багдановіч, быў надзвычай шырокі і разнастайны. Ён закранаў філалагічныя, гістарычныя, філасофскія навукі, тэалогію, мастацтвазнаўства, сацыялогію і іншыя сферы. І ўсё гэта апасродкавана так ці інакш адбівалася ў мастацкай практыцы паэта. Возьмем, да прыкладу, зборнік «Вянок» і эпіграфы да асобных цыклаў і вершаў. Яны непасрэдна сведчаць пра кола чытацкіх зацікаўленняў М. Багдановіча. Сярод аўтараў – выдатныя рускія паэты Аляксандр Пушкін, Афанасій Фет, Валерый Брусаў, Яўген Баратынскі і аматар трыялетаў К. Фафанаў, знакамітыя французы Сюлі-Прудон, Поль Верлен, Віктор Гюго, Буало, Сент-Бёў, нямецкі рамантык Генрых Гейне, родны беларус Янка Купала. Сярод кніг – славуная «Боская

камедыя» Дантэ Аліг'еры, творы італьянскага пісьменніка XIX ст. Джавані Праці, вершы малавядомага польскага паэта Францішка Жыглінскага (1815–1849).

Яшчэ адна не менш цікавая старонка ўзаемадачынненняў М. Багдановіча з кнігай – аўтары, творы якіх ён лічыў патрэбным перакласці на родную мову, каб узбагаціць беларускую літаратуру найлепшымі ўзорамі сусветнай паэтычнай класікі. Найперш гэта 22 вершы вялікага французскага паэта Поля Верлена, якія М. Багдановіч хацеў уключыць у «Вянок» асобным цыклам пад назвай «З чужой глебы». Аднак, відаць, па фінансавых і тэхнічных прычынах гэты раздзел з кнігі выпаў, і пры жыцці паэта былі апублікаваны ў «Нашай ніве» толькі два вершы.

Перакладаў М. Багдановіч і антычную класіку – рымскіх пісьменнікаў Авідзія і Гарацыя, а таксама нямецкіх рамантыкаў Фрыдрыха Шылера, Генрыху Гейне, рускіх паэтаў А. Пушкіна, М. Майкава, сваіх сучаснікаў М. Розенгейма і Ю. Святагора, а таксама франкамоўнага бельгійца Эміля Верхарна, француза А.-Ф. Арвера, які, мажліва, зацікавіў М. Багдановіча як аўтар кнігі санетаў. Ёсць пераклады і з фіна-шведскага паэта Й. Рунеберга. Аднак асаблівую прыхільнасць беларускага паэта выклікала маладая ўкраінская літаратура. Ён уважліва сачыў за яе развіццём, супрацоўнічаў з украінскім друкам, перакладаў творы тагачасных украінскіх паэтаў: А. Крымскага, М. Чарняўскага, А. Алеся, У. Самійленкі, а таксама Т. Шаўчэнкі і І. Франко. Мажліва, такой абазнанасці ва ўкраінскім прыгожым пісьменстве спрыяла знаёмства, а пазней і сяброўства М. Багдановіча з Сяргеем Палуянам, які з лета 1909 г. працаваў у «Наша ніва», а дагэтуль з 1907 г. жыў у Кіеве і актыўна супрацоўнічаў з украінскімі выданнямі.

Аднак само паняцце «**кніга**» ў творчасці М. Багдановіча набывае яшчэ больш значны – сакральны, сімвалічна-абагулены сэнс. Кніга становіцца для паэта сімвалам жыцця ва ўсіх яго шматлікіх і незвычайных праявах. «Вы, хто любіце натрапіць / Між страніц старых, пажоўклых / Кнігі, ўжо даўно забытай, / Блэклы, высахшы лісток, – / Праглядзіце гэты томік: / Засушыў я на паперы / Краскі, свежыя калісьці, / Думак шчырых і чуцця» [1, с. 51].

Так пачынаецца адзіная прыжыццёвая кніга паэзіі М. Багдановіча. Кніга яго жыцця, пошукаў, мар, спадзяванняў, кніга бязмежнай любові да роднага краю. Сусвет, зямля, праявы матэрыяльнага і духоўнага жыцця – усё становіцца для паэта крыніцай пазнання, і свет паўстае перад намі як адзіная вялікая **Кніга**, як быццам пацвярджаючы вядомае выказванне І. Гётэ аб існаванні дзвюх вялікіх кніг – Бібліі і Прыроды.

Кніга становіцца для М. Багдановіча не толькі сімвалам, але і сэнсам жыцця. «Ў краіне светлай, дзе я ўміраю / У белым доме ля сіняй бухты, / Я не самотны, я кнігу маю / З друкарні пана Марціна Кухты», – напіша ён у маі 1917 г., прадчуваючы хуткую смерць. Тады, у канцы лютага – пачатку сакавіка 1917 г., М. Багдановіч выязджае з Мінска на двухмесячнае лячэнне ў Крым, дзе яго павінен быў сустрэць бацька. У выніку затрымкі цягніка ён прыбывае ў Сімферопаль толькі на сёмы дзень, калі Адам Ягоравіч ужо пакінуў Крым. Багдановіч самастойна накіроўваецца ў Ялту. На чацвёрты дзень знаходзіць кватэру на вул. Мікалаеўскай, 8 (цяпер вул. Севастопальская – дом не захаваўся). У лісце да П. Гапановіча М. Багдановіч пісаў: «Нашел хорошую комнату с самост. [оятельным] ходом, окна на море, чудесный вид, полдня светит солнце, есть балкон, вокруг дома сад и проч.» Ва ўспамінах бацькі Багдановіча адзначаецца: «Комната была довольно обширная, светлая, с видом на море, на втором этаже сзади дома, с отдельной лестницей и совершенно изолированная, глухая: хоть кричи, хоть стучи – никто не услышит (хозяйка жила внизу с подхода) и помощи не подаст. Самое подходящее, чтобы умирать в полном одиночестве» [3, с. 390].

У гэтым доме 23 мая 1917 г. Максім Багдановіч і памірае ноччу ў поўнай адзіноце. Кніга, якая сагравала яму душу і развейвала самоту, – гэта зборнік «Вянок», які выйшаў у Вільні ў 1913 г. у друкарні Марціна Кухты.

1. *Багдановіч, Максім.* Поўны збор твораў : у 3 т / М. Багдановіч ; Акад. навук Беларусі, Ін-т літ. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992–1995. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды / рэд. А. А. Лойка. – 1992. – 752 с.

2. *Багдановіч, Максім.* Поўны збор твораў : у 3 т / М. Багдановіч ; Акад. навук Беларусі, Ін-т літ. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992–1995. – Т. 2 : Мастацкая проза. Пераклады, літаратурныя артыкулы. Рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды / рэд. М. І. Мушынскі. – 1993. – 600 с.

3. *Багдановіч, Максім.* Поўны збор твораў : у 3 т / М. Багдановіч ; Акад. навук Беларусі, Ін-т літ. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992–1995. – Т. 3 : Мастацкая проза. Пераклады, літаратурныя артыкулы. Рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды / рэд. М. І. Мушынскі. – 1995. – 461 с.

4. *Ластоўскі, В.* Мае ўспаміны аб М. Багдановічу / В. Ластоўскі // На суд гісторыі : успаміны. Дыялогі / уклад. Б. І. Сачанка. – Мінск : Маст. літ., 1994. – С. 24–31.